

UNIVERSITATEA « BABEȘ - BOLYAI » CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE LITERE

TEZĂ DE DOCTORAT

**Analiza interacțiunilor verbale în
context didactic (nivel liceal)**

- REZUMAT -

Conducător științific :

Prof. Univ. Dr. Ligia-Stela FLOREA

Doctorand

Cristina MĂLUȚAN

CLUJ-NAPOCA

2011

CUPRINS

Introducere.....	3
Capitol I. Cadru teoretic și metodologic.....	12
1. Cadrul francez al analizei de discurs	14
1.2. Lingvistica enunțării	15
1.2.1. Abordarea lui Benveniste.....	17
1.2.2. Abordarea lui Culioli.....	19
1.2.3. Abordarea lui Ducrot	20
2. Pragmatica interacțiunilor verbale.....	23
2.1. Critici ale schemei lui Jakobson	23
2.2. Abordarea pragmatică a interacțiunilor verbale.....	24
3. Direcții actuale în analiza discursului didactic.....	29
Capitol II. Prezentarea corpusului.....	34
1. Alegerea corpusului	35
2. Caracterizarea corpusului.....	36
Capitol III. Perspectiva comunicativă – legătura dintre predarea /învățării limbii franceze și interacțiunea didactică.....	53
1. Competența de comunicare – nucleu al perspectivei comunicative.....	55
2. Perspectiva comunicativă și pragmatică.....	56
3. Perspectiva comunicativă centrată pe discursul interactanților.....	58
4. Perspectiva comunicativă favorizează interacțiunea didactică.....	59
Capitol IV. Interacțiunea în ora de limbă franceză ca limbă străină.....	63
1. Caracteristici ale interacțiunii didactice.....	64
2. Preliminarii la analiza interacțiunii didactice.....	68
Capitol V. Contractul de comunicare didactică – constrângeri situaționale.....	72
1. Cadrul comunicativ și instituțional al clasei.....	73
2. <i>Le site</i> , scopul și participanții interacțiunii didactice.....	80

2.1.	<i>Le site</i>	80
2.2.	Scopul.....	83
2.3.	Participanții la interacțiunea didactică.....	87
3.	Cadru participativ și roluri interlocutive în context didactic.....	90
3.1.	Schema participativă	91
3.2.	Diferitele tipuri de receptori.....	93
3.3.	<i>Le trope</i> comunicațional.....	94

Capitol VI. Contractul de comunicare didactică – constrângeri discursive.....96

1.	Rolurile interacționale în ora de limba franceză.....	97
1.1.	Rolul profesorului în interacțiunea din timpul orei de limba franceză.....	100
1.2.	Rolul elevului în interacțiunea didactică.....	105
1.3.	Caracteristici ale contractului de comunicare didactică... ..	108
1.3.1.	Contractul comunicativ presupune o dimensiune metalingvistică.....	113
1.3.2.	Procedee metalingvistice în serviciul contractului didactic.....	116
1.3.2.1.	Explicația.....	116
1.3.2.2.	Definiția.....	118
1.3.2.3.	Exemplificarea.....	120
1.3.2.4.	Analogia.....	121
1.3.2.5.	Repetiția.....	122
1.3.2.6.	Parafraza.....	122
2.	Sistemul de <i>tours de parole</i> în interacțiunea didactică.....	124
2.1.	Alternanța de <i>prises de parole</i> în interacțiunea didactică.....	124
3.	Reglarea alternanței de <i>tours de parole</i> în interacțiunea didactică.....	132
4.	Rateurile sistemului de <i>tours de parole</i> în interacțiunile didactice.....	139
5.	Organizarea structurală a interacțiunilor didactice.....	145
5.1.	Modelul ierarhic aplicat în analiza interacțiunilor didactice.....	148
5.1.1.	Interacțiunea – unitatea superioară a discursului didactic.....	149
5.1.2.	Secvențele interacțiunii didactice.....	152
5.1.3.	Schimbul de replici didactice.....	157
5.1.4.	Intervenția în interacțiunile didactice.....	163
5.1.5.	Actele de vorbire din interacțiunea didactică.....	164
5.1.5.1.	Acte de vorbire și relație interpersonală în interacțiunile didactice.....	174

Capitol VII. Analiza interacțiunilor didactice complexe.....	176
1. Premise.....	177
1.1. Relație socială și relații interlocutive în interacțiunile didactice.....	180
1.1.1. Cadru interactiv.....	181
1.1.2. Spațiu interactiv	182
2. Eterogeneitatea instanțelor didactice.....	183
2.1. Complexitate enunțiativă și ficțiune.....	186
2.2. Posturi enunțiative și construcție colectivă a cunoștințelor.....	188
Concluzie.....	193
Bibliografie.....	200
Anexe.....	214

Cuvinte cheie : analiză de discurs, interacțiune didactică, dispozitivul conceptual al lui Catherine Kerbrat-Orecchioni, contract de comunicare didactică, metalimbaj, interacțanți didactici.

REZUMAT

Obiectivul principal al acestei cercetări constă în analiza interacțiunilor orale în context didactic. Am oferit o monografie a discursului didactic, bazându-ne pe dispozitivul conceptual elaborat de Catherine Kerbrat-Orecchioni și alți cercetători din domeniul pragmaticii comunicării. Înaintând în această cercetare a interacțiunilor orale din timpul orelor de limbă franceză ca limbă străină, am scos în evidență trăsăturile care disting comunicarea didactică de comunicarea care se derulează într-un cadru obișnuit, cotidian.

Domeniul de cercetare al tezei trimite la un loc de învățare prin excelență, deoarece este vorba de analiza interacțiunilor care se produc în clasă, în timpul orelor de limbă străină. Despre limbă este vorba tot timpul: limbă care se transmite și limbă care permite să se

transmită o limbă străină, mai exact metalimbajul. „Clasa” este nucleul în didactica limbilor, deoarece ea este locul realizărilor metodologiilor și practicilor discursive diverse și poate constitui, după cum bine se știe, obiectul unor abordări diverse.

Corpusul care a stat la baza analizei interacțiunilor didactice este alcătuit din înregistrări efectuate în două licee din Cluj-Napoca (Liceul „Onisifor Ghibu” și Liceul cu Program Sportiv), în timpul orelor de gramatică franceză a trei profesori. Elevii se află în clasa a IX-a, iar nivelul lor de cunoștințe de limbă franceză corespunde nivelului A 2.1., după clasificarea Cadrului Comun European de Limbi.

Scopul acestei cercetări nu este acela de a aduce o critică scenariilor didactice realizate de profesori, ci de a evidenția specificul interacțiunii didactice și metodologiile didactice care ar optimiza interacțiunea în clasă.

Teza conține mai multe părți importante, cum ar fi : introducerea, cele șapte capitole care poartă un titlu sugestiv, concluzia, anexele și bibliografia.

În primul capitol am prezentat **cadrul teoretic și metodologic** în care se înscrie prezenta cercetare, și anume: cadrul francez al analizei discursului, pragmatica interacțiunilor verbale și lucrările întreprinse în domeniul analizei discursului didactic. Am început prin a oferi o privire de ansamblu a diferitelor abordări susceptibile să contribuie la analiza corpusului nostru. Această trecere în revistă a abordărilor existente ne-a permis evaluarea conceptelor din domeniul analizei de discurs și al pragmaticii interacțiunilor. Ne-am interesat în mod special de abordările enunțiative ale lui Benveniste, Culioli și Ducrot și de abordările pragmatice ale lui Catherine Kerbrat-Orecchioni, Véronique Traverso și Robert Vion. Am exploatat aceste domenii pentru a putea extrage părțile esențiale, specifice schimburilor verbale didactice: exercițiul cuvântului didactic implică obligatoriu prezența unui emițător și a unui receptor (profesorul și elevii) care se găsesc într-o relație de „sincronizare interacțională”. De asemenea, demersul nostru s-a bazat pe cercetările în materie de pragmatică a interacțiunilor verbale în context didactic. Aceste cercetări trimit la Sophie Moirand și Francine Cicurel ale căror lucrări au inspirat alți cercetători care au abordat această problematică. Partea esențială a tezei noastre se înscrie pe drumul deschis de către *Centre de recherches sur les discours ordinaires et spécialisés* al Universității din Paris III (CEDISCOR) care studiază, în tradiția lingvisticii enunțării, discursurile specializate, discursurile calificate ca fiind obișnuite, mobilizând într-o anumită măsură noțiunea de didacticitate și discursurile didactice, în mod particular cele ținute în clasă (cf. F. Cicurel, V. Bigot, E. Blondel, 1996). Direcția adoptată în teza noastră se afiliază cercetărilor întâlnite în numerele doi și patru ale Carnetelor *Cediscor*, publicate în 1994 și 1996. Acestea se

intitulează *Discours d'enseignement et discours médiatiques – pour une recherche de la didacticité*, respectiv *La construction interactive des discours de la classe de langue*. Majoritatea articolelor acestor numere fac referință la ora de limbă franceză ca limbă străină și constituie obiectul observațiilor noastre.

Printre cercetători în materie de analiză a discursului didactic, există unii care au influențat într-o mai mare măsură proiectul nostru. Aceștia sunt Alain Rabatel, Robert Bouchard, Eliane Blondel, Violaine Bigot, Maria Causa, Claude Germain, Lucille Ricci, Pierre Bange, etc.

Cel de-al doilea capitol este consacrat **prezentării corpusului** alcătuit din înregistrări efectuate în timpul orelor de franceză în cele două licee amintite mai sus. Corpusul adunat a fost înregistrat în timpul anului școlar 2010-2011, din luna septembrie până în luna februarie, adică în timpul primului semestru al anului școlar. Înregistrările au fost efectuate de către mine. Cele treisprezece lecții aparțin la trei profesori titulari pe catedra de limba franceză, astfel: nouă înregistrări reprezintă lecțiile mele, adică profesoara Cristina Măluțan, două înregistrări reprezintă două lecții ale profesoarei Liliana Bărăscu și alte două înregistrări reprezintă două lecții ale profesoarei Gabriela Jurma. Elevii din clasele a IX-a înregistrați au între 15 și 17 ani și studiază franceza ca L2, adică este cea de a doua limbă străină învățată.

Corpusul furnizează date pentru a ilustra funcționarea interacțiunii în ora de limbă, miza comunicativă a interacțiunii didactice. Transcrierea celor treisprezece înregistrări ne-a permis efectuarea unui studiu aprofundat a evenimentelor interacționale întâlnite în activitățile didactice. Am transcris planul verbal al interacțiunilor. În ceea ce privește non verbalul și paraverbalul, am reprodus doar pasajele care au completat sau pus în evidență verbalul. Accesul la non verbalul întâlnit în cele nouă ore ale mele s-a realizat prin intermediul constatărilor directe. În ceea ce privește celelalte patru ore ale colegelor mele, am asistat la aceste lecții, înregistrându-le, pentru a nota tot ceea ce am observat. Am văzut ceea ce se întâmpla în timpul interacțiunilor și am notat ceea ce am observat *de visu* pentru reacțiile non verbale. Transcrierile mele finale au fost îmbogățite de aceste adnotări. Majoritatea transcrierilor corpusului se regăsesc în partea din teză rezervată **anexelor**.

Tot în acest capitol am realizat caracterizarea fiecărei înregistrări pornind de la un tipar, o fișă concepută de către noi. Această fișă cuprinde următoarele elemente: miza interacțională, strategii de predare și forme metalingvistice. Utilizând aceste fișe am putut să identificăm componentele scenariului didactic. În planificarea lecțiilor, profesorii au utilizat fișe pedagogice. Aceste fișe se regăsesc în paginile consacrate ilustrării **anexelor**.

Am rezervat cel de-al treilea capitol pentru a pune în evidență faptul că **perspectiva comunicativă** realizează o **legătură între predarea/învățarea unei limbi străine și interacțiunea didactică**. Dezvoltarea unei competențe de comunicare în rândul elevilor duce la o „fluidificare” a schimburilor verbale dintre profesor și elevi. Recurgând la cercetările din domeniul didacticii, am arătat că perspectiva comunicativă încurajează dezvoltarea unei didactici a oralului. Fundamentul teoretic și structurarea conceptului de „competență de comunicare” care stă la baza perspectivei de comunicare își au punctul de origine în lucrările lui Dell Hymes (1991).

Inspirată din diverse curente lingvistice, perspectiva comunicativă este centrată pe discursul în situație autentică și privilegiază rolul interacțiunii în achiziția unei competențe de comunicare. Elevii trebuie să fie antrenați în practica conversațiilor situaționale pentru a dobândi o competență comunicativă ce le permite să se descurce în viața reală. Am subliniat faptul că rolul perspectivei comunicative este de a asigura succesul comunicării verbale și de a favoriza derularea interacțiunii în clasă, deoarece se învață comunicând.

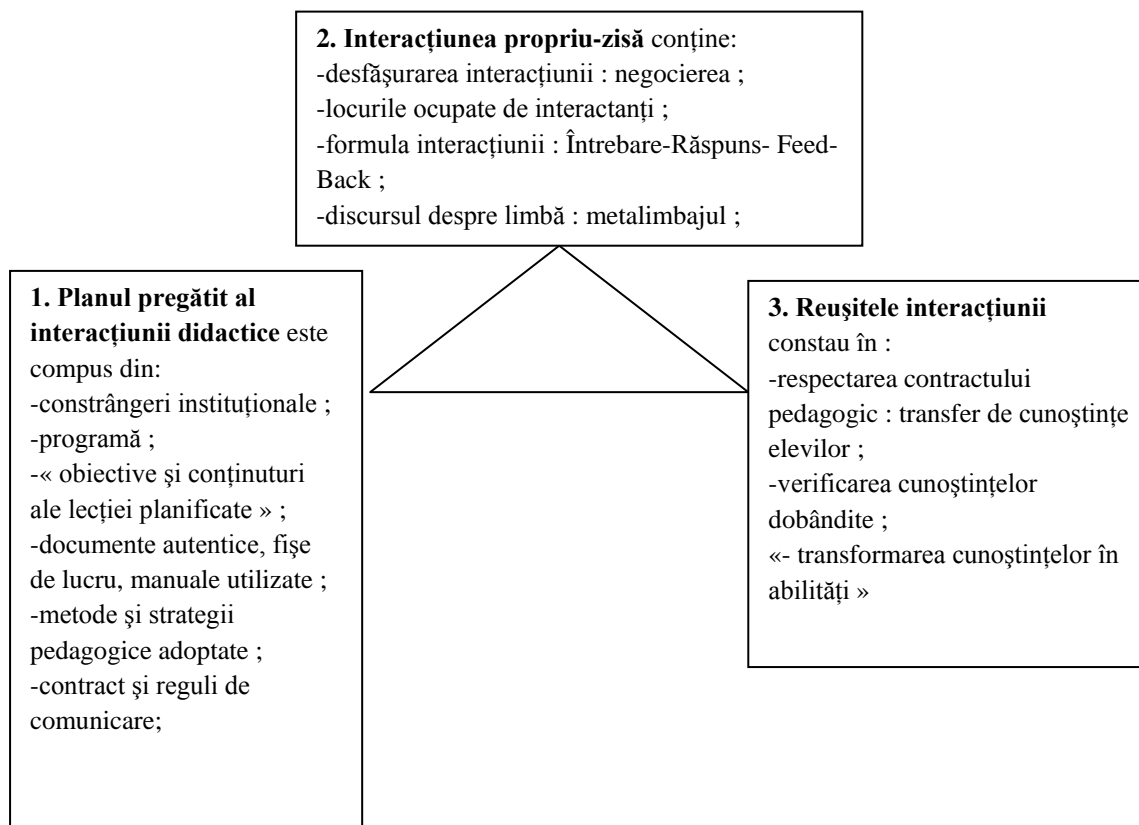
Realizările înregistrate în cadrul curentului pragmatic au influențat într-o mare măsură perspectiva comunicativă. Abordarea pragmatică consideră limbajul un mijloc de acționare asupra celuilalt și îl studiază în contextul său. Aceasta are meritul de a introduce în didactica limbilor conceptul de act de vorbire care apare în lucrările filozofilor de limbaj, Austin și Searle.

Al patrulea capitol tratează caracteristicile proprii **interacțiunii verbale în ora de limba franceză ca limbă străină**. Construirea discursului didactic se găsește într-un proces de expansiune continuu și poate lua forma unei negocieri între diferiții actanți ai clasei. În acest caz, discursul est co-produs, este realizarea unui demers colaborativ. În ceea ce privește interacțiunea didactică propriu-zisă, i-am prezentat trăsătura sa definitivă, întâlnită sub forma unei structuri ternare: *Întrebare* (intervenție inițială, formulată de obicei de profesor) – *Răspuns* (intervenție reactivă din partea elevului) și *Feed-Back* (intervenție evaluativă a profesorului). Am subliniat faptul că specificul discursului didactic este dat de către statutul inegal al interactanților care fac din acesta, prin excelență, o interacțiune *exolingue* și de către negocierea profesor-elevi care are ca scop implicarea reală a elevului în interacțiunea didactică.

Interacțiunea în clasa de limbă poate fi redată sub o formă bine structurată care amintește de triunghiul didactic al lui Halté întrebuițat și de către didacticianul român, Alina Pamfil (2003 :5). Acest triunghi conține trei elemente de bază: cunoștințele sau conținutul, profesorul (care produce problematica intervenției didactice) și elevul (care se preocupă de

dobândirea cunoștințelor). În urma examinării acestui model și având la îndemână aprecierile lui F. Cicurel (cf. 1996c), am întocmit un triunghi care redă trei planuri ale interacțiunii în clasă: planul pregătit al interacțiunii didactice, interacțiunea didactică propriu-zisă, reușitele interacțiunii.

Triunghiul interacțiunii în clasa de limbă franceză

În continuare, am arătat că interacțiunea didactică este reglementată de către un contract de comunicare (capitolele V și VI) care prevede punerea în aplicare a acțiunilor de predare/învățare. Participanții trebuie să respecte termenii acestui contract pentru a obține rezultatele așteptate care se traduc printr-o modificare a cunoștințelor și a abilităților elevilor. Nu se poate realiza analiza comunicării în clasă fără a face referință la acest contract ale cărui caracteristici le-am pus în evidență în teză.

Cel de-al cincilea capitol, care cuprinde **constrângerile situaționale ale contractului de comunicare didactică**, face trimitere la descrierea condițiilor externe ce caracterizează interacțiunea în clasă situată într-un cadru instituțional (reprezentat de sistemul de învățământ român). Am prezentat în detaliu contextul în care se desfășoară interacțiunea în clasă cu *site-ul*, scopul, participanții și cadrul său participativ. Constrângerile situaționale ale acestui contract inserează interacțiunea didactică într-un cadru comunicativ. Am arătat că

schimburile de replici în clasa de limbă străină se desfășoară între interactanți obligați să respecte anumite reguli pe care situația de comunicare le impune. În primul rând, scopul „întâlnirii” acestora este de a comunica pentru a preda/învăța o limbă străină. Această „întâlnire” se produce într-un loc - *site* – instituțional care are o anumită configurare spațială. În al doilea rând, activitatea interacțiilor se desfășoară într-o anumită perioadă de timp, stabilită dinainte, măsurată în ore, săptămâni și semestre: este vorba despre „orarul” cunoscut de către elevi de la începutul anului școlar.

Am precizat că interacțiunea didactică face trimitere la o schemă participativă, interlocutivă care se găsește într-un proces de modificare continuu.

Am prezentat fenomenul de *trope* comunicațional corespunzător interacțiunilor didactice care sunt *polyloguées*. Există cazuri în care destinatarul unui anumit enunț să nu fie acela spre care se îndreaptă indiciile noastre verbale și/sau nonverbale. În această situație întâlnim fenomenul de *trope* comunicațional. Profesorii recurg la acest trucaj enunțiativ destul de des pentru a introduce anumite explicații sau pentru a corecta greșelile elevilor. Am observat că *le trope* comunicațional se manifestă, mai ales, în momentul în care un anumit elev comite o greșeală care se repetă. Atunci, profesorul este obligat să-l corecteze. Observația profesorului nu este îndreptată doar spre elevul căruia i se adresează, ci spre toți elevii.

Constrângerile discursive ale contractului de comunicare didactică constituie punctul de reflexie al capitolului șase. Am aprofundat problematica rolurilor interactanților didactici și am scos în evidență o componentă foarte importantă a contractului didactic, și anume dimensiunea metalingvistică a acestuia. Toate practicile comunicative, inclusiv cele didactice sunt ordonate și se supun unui sistem de *tours de parole* care se organizează într-un mod ierarhic, structural.

Am rezervat un loc important acestor constrângeri discursive ale contractului de comunicare didactică deoarece ele ne trimit la rolurile pe care poate să le ia fiecare participant la interacțiune. Am arătat cum participanții la interacțiunea din ora de limbă franceză pot să-și asume rolurile și să le adapteze constrângerilor impuse de contractul de comunicare didactică.

În primul rând, rolul profesorului este să se facă înțeles de către elevii săi și să-și adapteze nivelul de limbă la auditoriul său. Scopul său major este de a menține o comunicare optimă cu grupul-clasă. Interactantul-profesor este autorizat să pună întrebări ale căror răspunsuri le cunoaște, pentru că el este cel mai adesea inițiatorul schimbului verbal didactic. De aceea, conversațiile profesor-elevi se reduc adesea la monologuri - elevii nu răspund decât cu „da” sau „nu” - de unde și nemulțumirea unei profesoare din înregistrările noastre:

P: - Très bien ! + Merci + !↑ Est-ce qu'elle a été contente de ses cadeaux ? ++ Euh... Est-ce qu'elle a été contente de cadeaux reçus ?

E3: - Oui.

P: - Mais vous donnez des réponses très courtes.

(Benzile noastre desenate, Liliana Bărbăscu, septembrie 2010)

În al doilea rând, rolul elevului este de a-și adapta intervențiile la stimulii formulați de către profesor. O primă adaptare este impusă într-un mod implicit de către propriul său nivel de cunoștințe. Există situații în care întâlnim „auto-întreruperi” în răspunsurile elevilor antrenați în învățarea limbii franceze: ezitări, auto-corectări, cereri de aprobare, reformulări, pauze, etc. O a doua limitare este impusă de o manieră intrinsecă de către contextul instituțional care stabilește situațiile în care interacțianții-elevi sunt autorizați să se înscrie liberi la cuvânt.

Am aprofundat noțiunea de contract, luând în considerare dimensiunea metalingvistică a constrângerilor discursive. Am precizat că activitatea de a comunica în limbă străină nu poate fi disociată de comunicarea *despre* limbă, deoarece scopul este același: (a preda) a învăța limba. Ceea ce este specific contractului care guvernează interacțiunile în orele de limbă străină, este exact această utilizare a metalimbajului, căci analiza discursurilor desfășurate în clasă o arată. Discursurile din ora de limbă transformă conținuturile în formă deoarece orice obiect din clasă (fișe pedagogice, proverbe, articole, exerciții de comprehensiune orală sau scrisă) este susceptibil de a dobândi o dimensiune metalingvistică prin faptul că atât conținutul cât și forma îi interesează pe participanți.

Discursul didactic din ora de limbă franceză este caracterizat prin acest amestec între activitatea de comunicare și activitatea metalingvistică ce nu pot fi niciodată separate, deoarece clasa este locul în care „l'on parle de la langue” și „l'on parle la langue pour apprendre” (F. Cicurel, 1994 : 11). Participanții se regăsesc în acest spațiu pentru a înțelege și a face să înțeleagă, fapt ce dă întotdeauna naștere la unele procedee metalingvistice, care au fost descrise în teza noastră, după aprecierile lui F. Cicurel (1985) și V. Dospinescu (1998) : explicația, definiția, exemplificarea, repetiția, analogia, parafraza.

Pornind de la ipoteza „a comunica pentru a învăța să comunici”, am subliniat faptul că interacțiunea didactică se stabilește după anumite reguli ce permit gestiunea alternanței de *tours de parole* și ordonă organizarea structurală a interacțiunii.

Am descris sistemul de *tours de parole* al discursului didactic, scoțând în evidență faptul că interacțiunile orale din ora de franceză sunt ordonate după reguli ce favorizează derularea schimburilor verbale. Am precizat că, în momentul în care profesorul își stabilește

scenariul didactic, acesta construiește și desfășurarea efectivă a interacțiunii didactice. Funcționarea interacțiunii dă naștere la negocieri permanente între membrii clasei. Modul în care se organizează aceste negocieri și maniera în care se efectuează alternanța de *tours de parole* între profesor și elevi constituie trăsături caracteristice pentru interacțiunea didactică. Alternanța de *tours de parole* îi conferă interacțiunii didactice un echilibru în scopul predării/învățării limbii franceze, dacă trei caracteristici sunt îndeplinite: funcția *locutrice* trebuie ocupată succesiv de către profesor și elevi, o singură persoană vorbește odată și există întotdeauna un membru al clasei care vorbește.

Analizând aceste caracteristici, am observat că interacțiunea didactică posedă un anumit număr de constrângeri care se actualizează în funcție de context și de obiectivele profesorului.

În primul rând, interacțiunea didactică este o comunicare ce pune în relație un interactant expert în materia predată cu un interactant ce nu o stăpânește încă suficient și are nevoie de ajutorul celui dintâi pentru a obține rezultate optime.

În al doilea rând, interacțiunea didactică se inserează într-o programă ce are propriile sale exigențe, printre care principala este cea de a preda/învăța cunoștințe sau abilități de comunicare, prin intermediul anumitor activități și sarcini de îndeplinit în vederea apropierii limbii străine.

Iar, în al treilea rând, rezultatele activității de predare/învățare a unei limbi străine sunt obținute de către profesor întotdeauna de-a lungul și prin mijlocul interacțiunii ce îi oferă, cu ocazia evaluării, un feed-back al activității sale.

Greutatea și importanța acestor constrângeri variază în funcție de experiența didactică a fiecărui profesor. Profesorii din corpusul nostru pre-construiesc un scenariu didactic ce le permite să urmeze desfășurarea interacțiunii cadrului-clasă și să transmită astfel noi cunoștințe elevilor. Această transmitere se face sub o formă dialogată, construită colectiv, punând în funcțiune un sistem de alternanță a cuvântului stăpânit de către interactantul-expert, profesorul.

Interesându-ne de rateurile sistemul de *tours de parole*, am observat că pauzele între două *tours de parole*, întreruperile, suprapunerile și intruziunea sunt inevitabile și frecvente în interacțiunea didactică.

Am prezentat organizarea structurală a interacțiunilor didactice, luând în considerare modelul ierarhic de analiză al interacțiunilor verbale. Astfel, am descris cinci unități importante ale acestora: interacțiune, secvență, schimb verbal, intervenție și act de vorbire. Transpunerea în analiza interacțiunilor verbale a modelului ierarhic al lui Roulet et al. (2001)

(adaptat de către C. Kerbrat-Orecchioni, 1990), ne-a permis să constatăm că interacțiunile didactice sunt niște configurații complexe și ierahizate, fabricate din unități de ranguri diferite care se înșiruiesc una după cealaltă în funcție de anumite reguli de compoziție.

Abordând **analiza interacțiunilor didactice complexe**, în cadrul celui de-al șaptelea capitol, am subliniat faptul că interacțiunea didactică este locul în care urmele unei enunțări ficționale sunt privilegiate. Considerăm că activitățile de joc de rol constituie locul de manifestare al unei interacțiuni ficționale. Cu ocazia enunțării ficționale, interlocutorii interacțiunii didactice pot să se dedubleze, luându-și noi roluri, în cadrul unor noi instanțe enunțative. Aceste tipuri de activități înscriu schimburile verbale didactice în spații și cadre interactive. Clasa a devenit progresiv locul observării interacțiunilor complexe dintre participanți. De aceea, am prezentat câteva trăsături specifice, cum ar fi: pluralitatea spațiilor interactive, eterogeneitatea instanțelor didactice, posturile enunțative, construirea colectivă a cunoștințelor, complexitatea enunțativă și ficțiune.

Studiul despre eterogeneitatea instanțelor enunțative pe care l-am efectuat în partea finală a tezei, ne-a permis să punem în evidență un caz special, cel al profesorului care apare în postura de „supra-enunțator”. Postura de „supra-enunțator” poate fi întâlnită în situațiile în care profesorul nu oferă soluția la o problemă, ci poziționează elevul pe o pistă bună care îi facilitează accesul la învățare. Conceptul de „supra-enunțator” trimite la interacțiunile didactice în care punctul de vedere al locutorului este mult mai important decât cantitatea intervențiilor sale în măsura în care acestea influențează schimburile verbale cu ceilalți interactanți. Profesorul nu dă în mod direct soluția la o problemă, ci dirijează *les tours de parole* ale elevilor, în așa fel încât vor găsi ei singuri răspunsul corect.

În concluzie, am subliniat ideea conform căreia sperăm că am reușit să surprindem în această cercetare aspectele esențiale ale interacțiunii didactice. Aceste considerații ar putea constitui noi premise pentru alte cercetări din viitor. Analiza interacțiunilor verbale în context didactic reprezintă un domeniu practic inepuizabil, deoarece fiecare punct abordat în această teză, fie el teoretic sau practic ar putea fi dezvoltat mai departe fără ca potențialitățile sale să fie epuizate.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Lucrări și articole :

ADAM, J.-M. (1989) : *Le texte descriptif*, Paris, Nathan-Université.

ADAM, J.-M. (2001) : *Les textes, types et prototypes, récit, description, argumentation, explication et dialogue*, Paris, Nathan.

ALI BOUACHA A. (1984) : *Le discours universitaire, la rhétorique et ses pouvoirs*, Bern, Peter Lang.

ARDELEANU, S., M. (1997) : *Repères et principes fondamentaux dans l'analyse du discours*, Editura Universității Ștefan cel Mare, Suceava.

ARJOCA, IEREMIA, E. (1982) : « La dimension pragmatique de la langue et l'acquisition du français langue étrangère » in vol. *Metodică, limbă și literatură franceză*, TUT, Timișoara.

AUSTIN, J. L. (2005) : *Cum să faci lucruri cu vorbe*, Editura Paralela 45, Cluj-Napoca.

BANGE, P. (1996) : « Considérations sur le rôle de l'interaction dans l'acquisition d'une langue étrangère » in F. Cicurel, E. Blondel (éds.), *La construction interactive des discours de la classe de langue, Les Carnets du Cediscor*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, p. 189-202.

BARTHES, R. (1978) : *Leçon*, Paris, Seuil.

BAKHTINE, M. (1977) : *Marxisme et philosophie du langage*, Paris, Minuit, (Ière éd. en 1929).

BEACCO, J., Cl., MOIRAND, S. (1985) : « Autour des discours de transmission des connaissances » in *Langages*, no. 117.

BENVENISTE, E. (tome I, 1966 ; tome II, 1974) : *Problèmes de linguistique générale*, Paris, Gallimard.

BERARD, E. (1991) : *L'approche communicative*, Paris, CLE International.

BESSE, H. (1980a) : « Le discours métalinguistique dans la classe » in *Encrages* (no. Spécial – Actes du 2e Colloque international sur l'acquisition d'une langue étrangère), Université de Paris à Saint-Denis, p. 102-108.

BESSE, H. (1980b) : « Métalangage et apprentissage d'une langue étrangère » in *Langue française*, no. 47, p. 115-127.

BESSE, H., GALISSON, R. (1980c) : *Polémique en didactique*, Paris, CLÉ International.

BESSE, H., PORQUIER R. (1991) : *Grammaires et didactique des langues*, CREDIF, Hatier/Didier.

- BIGOT, V. (1996) : « Converser en classe de langue : mythe ou réalité ? », in F. Cicurel, E. Blondel (éds.), *La construction interactive des discours de la classe de langue, Les Carnets du Cediscor*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, p. 33-46.
- BLONDEL, E. (1996b) : « La reformulation paraphrastique. Une activité discursive privilégiée en classe de langue » in F. Cicurel, E. Blondel (éds.), *La construction interactive des discours de la classe de langue, Les Carnets du Cediscor*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, p. 47-59..
- BOUCHARD, R. (1996) : « L'étude de la production discursive » in S. Moirand (coord.), *Le Français dans le monde – Le discours enjeux et perspectives* (no. spécial), EDICEF, p. 173-181.
- CAUSA, M. (2005) : « Interaction didactique et formation initiale » in *Le Français dans le monde – Recherches et applications*, (no. spécial), CLÉ International, p. 160-169.
- CHARAUDEAU, P. (1983) : *Langage et discours : éléments de semiolinguistique (théorie et pratique)*, Paris, Classiques Hachette.
- CHARAUDEAU, P. (1992) : *Grammaire du sens et de l'expression*, Hachette.
- CHARAUDEAU, P. (1993) : "Le contrat de communication dans la situation classe", in *Inter-Actions*, 1993, consulté le 23 juillet 2011 sur le site de *Patrick Charaudeau - Livres, articles, publications*. URL: <http://www.patrick-charaudeau.com>
- CICUREL, F. (1985) : *Parole sur parole ou le métalangage dans la classe de langue*, CLE International.
- CICUREL, F. (1986) : « Le discours en classe de langue » in *Etudes de linguistique appliquée* no. 61, p. 104-121.
- CICUREL, F. (1988a) : « Didactique des langues et linguistique : propos sur une circularité » in *Didactiques des langues : quelles interfaces ?*, Paris, Didier Erudition, p. 15-21.
- CICUREL, F., LEBRE, M., PETIOT, G. (éds.), (1994a) : *Discours d'enseignement et discours médiatiques – pour une recherche de la didacticité*, Les Carnets du Cediscor 2 [Centre des recherches sur les discours ordinaires et spécialisés], Presses de la Sorbonne Nouvelle.
- CICUREL, F. (1994b) : « Marques et traces de la position de l'autre dans les discours d'enseignement des langues » in F. Cicurel, M. Lebre, G. Petiot (éds.), *Discours d'enseignement et discours médiatiques – pour une recherche de la didacticité*, Les Carnets du Cediscor, Presses de la Sorbonne Nouvelle, p. 93-104.

- CICUREL, F., BLONDEL, E. (éds.), (1996a) : *La construction interactive des discours de la classe de langue*, Les Carnets du Cediscor [Centre des recherches sur les discours ordinaires et spécialisés], Presses de la Sorbonne Nouvelle.
- CICUREL, F. (1996b) : « L'instabilité énonciative en classe de langue » in F. Cicurel, E. Blondel (éds.), *La construction interactive des discours de la classe de langue*, *Les Carnets du Cediscor*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, p. 77-92.
- CICUREL, F. (1996c) : « La dynamique discursive des interactions en classe de langue » in S. Moirand (coord.), *Le Français dans le monde – Le discours enjeux et perspectives* (no. spécial), EDICEF, p.66-77.
- CICUREL, F. (2001) : « Quand le français langue professionnelle est l'objet de l'interaction », *Les Carnets du Cediscor*, no. 7 [En ligne], mis en ligne le 05 mai 2009, consulté le 03 mars 2011. URL : <http://cediscor.revues.org/297>.
- CICUREL F. (2002) : « La classe de langue, un lieu ordinaire, une interaction complexe », in *Acquisition et interaction en langue étrangère*, no. 16, [En ligne], mis en ligne le 14 décembre 2005, consulté le 01 juin 2011. URL : <http://aile.revues.org/801>
- CONDEI, C. (2003) : *La didactique du français langue étrangère – Aspects théoriques et pratiques*, Editura Universitaria, Craiova.
- Conseil de l'Europe (2000): *Un Cadre européen Commun de Référence pour les langues : apprendre, enseigner évaluer*, Strasbourg, Conseil de l'Europe, disponible en ligne sur le site : http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/cadre_fr.asp
- COSTE, D. (1985) : « Métalangages, activités métalinguistiques et enseignement/apprentissage d'une langue étrangère » in *DRLAV*, no. 32, p. 63-92.
- CULIOLI, A. (1990) : *Pour une linguistique de l'énonciation. Opérations et représentations*, tome I, Paris, Ophrys.
- CUQ, J.-P. (1996) : *Une introduction à la didactique de la grammaire du français langue étrangère*, Les Editions Didier, Paris.
- DEVELOTTE, C. (1996) : « Les interactions discursives en jeu dans un système éducatif » in S. Moirand (coord.), *Le Français dans le monde – Le discours enjeux et perspectives* (no. spécial), EDICEF, p. 142-149.
- DOSPINESCU, V. (1998) : *Semiotică și discurs didactic*, col. Filosofie și Educație, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- DUCROT, O. (1972) : *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Seuil, Paris.
- DUCROT, O. (1980) : *Les mots du discours*, Paris, Les Editions de Minuit.
- DUCROT, O. (1984) : *Le dire et le dit*, Paris, Editions de Minuit.

FILLIETTAZ, L. (2005) : « Mise en discours de l'agir et formation des enseignants. Quelques réflexions issues des théories de l'action » in F. Cicurel, V. Bigot (éds.) *Le français dans le monde*, (numéro spécial), Les interactions en classe de langues : contextes, ressources, enjeux, p. 20-31.

FLOREA, L., S. (2007): « La construction thématique, générique et textuelle de l'événement. Un modèle d'analyse du discours journalistique », in *Studia Universitatis Babeş-Bolyai*, seria Ephemerides, tome LII, no. 2, p. 3-28.

FLOREA, L., S. (2009, à paraître): « Discours dramatique et communication piégée. Analyse du IVe épisode de *La Soif et la Faim* d'Eugène Ionesco », in vol. *Oralia. Proceedings of the IADA Conference "Polyphony and intertextuality in Dialogue"*, Barcelona, 15-18 septembre.

FUCHS, F. (1982b) : *La paraphrase*, Paris, Presses Universitaires de France.

GALISSON, R. (1980) : *D'hier à aujourd'hui la didactique des langues étrangères. Du structuralisme au fonctionnalisme*, CLE International.

GĂLĂȚANU, O. (1984) : *Les actes de langage et didactique des langues étrangères*, Universitatea din București, Facultatea de limbi și literaturi străine, București.

GENOUVRIER, E., PEYTARD, J. (1970) : *Linguistique et enseignement du français*, Paris, Larousse.

GERMAIN, Cl. (1994) : « Analyse conversationnelle et structure hiérarchique d'une leçon de langue étrangère » in F. Cicurel, M. Lebre, G. Petiot (éds.), *Discours d'enseignement et discours médiatiques – pour une recherche de la didacticité*, *Les Carnets du Cediscor*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, p. 17-26.

ISHIKAWA, F. (2001) : *L'interaction exolingue : analyse de phénomènes métalinguistiques. Continuité et discontinuité entre situation d'enseignement/apprentissage et situation "naturelle"* (thèse de doctorat), [En ligne], sur le site URL : http://books.google.ro/books?id=z3H19grgw_IC&pg=PA341&lpg=PA341&dq=Aspects+m%C3%A9talinguistiques+du+discours+de+l'enseignant+dans+la+classe+de+langue&source=bl&ots=9ps9hsUsRe&sig=tMp0tX3jD1DaaPiyVo7V99RvtGc&hl=ro&ei=VNI8TbOzDoWyhAfKt_XtBg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=8&ved=0CE8Q6AEwBw#v=onepage&q&f=false

HYMES, D. (1991) : *Vers la compétence de communication*, Paris, Les Editions Didier.

JAKOBSON, R. (1963) : *Essai de linguistique générale*, (trad. Française N. Rouwet), Paris, Les Éditions de Minuit.

KERBRAT-ORECCHIONI, C. (1986a): *L'implicite*, Paris, Armand Colin.

- KERBRAT-ORECCHIONI, C. (1986b): « Nouvelle communication et analyse conversationnelle » in *Langue française*, no. 70, Paris, Larousse, p. 7-25.
- KERBRAT-ORECCHIONI, C. (1990, 1992, 1994) : *Les interactions verbales*, t. 1, 2, 3, Paris, Armand Colin.
- KERBRAT-ORECCHIONI, C. (1996a) : « L'analyse des conversations », in S. Moirand (coord.), *Le Français dans le monde – Le discours enjeux et perspectives* (no. spécial), EDICEF, p. 31-38.
- KERBRAT-ORECCHIONI, C. (1996b) : *La conversation*, Éditions du Seuil.
- KERBRAT-ORECCHIONI, C. (2002) : *L'énonciation. De la subjectivité dans le langage*, 4e édition, Paris, Armand Colin.
- KERBRAT-ORECCHIONI, C. (2005) : *Le discours en interaction*, Paris, Armand Colin.
- KERBRAT-ORECCHIONI, C. (2008) : *Les actes de langage dans le discours*, Armand Colin.
- KRAMSCH, C. (1984) : *Interaction et discours dans la classe de langue*, Paris, Hatier-Crédif, Coll. LAL.
- MAINGUENEAU, D. (1979) : *Les livres d'école de la République (discours et idéologie)*, Editions Le Sycomore, Paris.
- MAINGUENEAU, D. (1984) : *Genèses du discours*, Bruxelles-Liège, Mardage.
- MAINGUENEAU, D. (1987) : *Nouvelles tendances en analyse du discours*, Hachette.
- MAINGUENEAU, D. (1991) : *L'analyse du discours – Introduction aux lectures de l'archive*, Paris, Hachette.
- MAINGUENEAU, D. (1994) : *L'énonciation en linguistique française*, Hachette, Paris.
- MAINGUENEAU, D. (1996) : « L'analyse du discours en France aujourd'hui » in S. Moirand (coord.), *Le Français dans le monde – Le discours enjeux et perspectives* (no. spécial), EDICEF, p. 8-15.
- MAINGUENEAU, D. (1998) : *Analyser les textes de communication*, Paris, Armand Colin.
- MARGA, D. (2003) : *Introducere în analiza discursului, cu referire la istorie și sfera publică*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca.
- MARTINET, J. (1972) : *De la théorie linguistique à l'enseignement des langues*, Paris, PUF.
- MASSÉ, A. (2010) : « La définition: un moyen d'accéder à la terminologie linguistique? » in *Autour de la définition*, Publifarum, no. 11, consulté le 13 mars 2011, URL : http://publifarum.farum.it/ezine_articles.php?id=122.
- MAZIÈRE, F. (2005) : *L'analyse du discours*, Paris, Presses Universitaires de France.

- MOESCHLER, J. (1996) : *Théorie pragmatique et pragmatique conversationnelle*, Paris, Armand Colin.
- MOESCHLER, J., AUCHLIN, A. (2005) : *Introducere în lingvistică contemporană*, Editura Echinox, Cluj.
- MOIRAND, S. (1990): *Enseigner à communiquer en langue étrangère*, Paris, Hachette.
- MOIRAND, S. (1993) : « Autour de la notion de didacticité » dans *les Carnets du Cediscor 1*, Presses de la Sorbonne nouvelle, p. 9-20.
- MONDADA, L., PEKAREK DOEHLER, S. (2001): « Interactions acquisitionnelles en contexte » in *Le Français dans le monde* (numéro spécial), Recherches et applications – Théories linguistiques et enseignement du français au non francophones, CLE International, p.107-133.
- PAMFIL, A. (2003): *Limba și literatura română în gimnaziu, Structuri didactice deschise*, Editura Paralela 45.
- PAMFIL, A., TĂMÂIAN, I. (2005) : *Studiul limbii și literaturii române în secolul XX. Paradigme didactice*, Casa Cărții de Știință, CLuj-Napoca.
- PEYTARD, J., MOIRAND, S. (1992) : *Discours et enseignement du français*, Paris, Hachette.
- PORTINE, H. ; (2001) : « Des actes de langage à l'activité langagière et cognitive » in *Le Français dans le monde* (numéro spécial), Recherches et applications – Théories linguistiques et enseignement du français au nonfrancophones, CLE International, p. 91-103.
- PY, B. (1990) : « Les stratégies d'acquisition en situation d'interaction » in *Le Français dans le monde* (Acquisition et utilisation d'une langue étrangère), Paris. p. 81-88.
- PY, B. (1996) : « Les données et leur rôle dans l'acquisition d'une langue non maternelle » in F. Cicurel, E. Blondel (éds.), *La construction interactive des discours de la classe de langue, Les Carnets du Cediscor*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, p. 95-110.
- PUREN, C. (1988) : *Histoire des méthodologies de l'enseignement des langues*, CLE International.
- RABATEL, A. (2004) : « Déséquilibres interactionnels et cognitifs, postures énonciatives et co-construction des savoirs : co-énonciateurs, sur-énonciateurs et archi-énonciateurs » in A. Rabatel (éd.), *Interactions orales en contexte didactique*, Presse Universitaires de Lyon, p. 29-66.
- RABATEL, A. (éd.) (2004a) : *Interactions orales en contexte didactique*, Presse Universitaires de Lyon.

- RABATEL, A. (2007a) : « Les enjeux des postures énonciatives et de leur utilisation en didactique » *Education & Didactique*, 1, 2, p. 89-116.
- RABATEL, A., GROSSMAN, F. (2007b) : « Figure de l'auteur et hiérarchisation énonciative » in *Lidil*, no. 35, p. 9-23.
- REBOUL, O. (1984) : *Le langage de l'éducation – analyse du discours pédagogique*, Presses Universitaires de France, Paris.
- RÉCANATI, F. (1981) : *Les énoncés performatifs*, Paris, Editions de Minuit.
- REY-DEBOVE, J. (1978) : *Le métalangage*, Paris, Editions Le Robert.
- RICCI, L. (1996) : « Le dialogue interrogatif ou les deux faces d'une liberté didactique » in F. Cicurel, E. Blondel (éds.), *La construction interactive des discours de la classe de langue, Les Carnets du Cediscor*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, p. 131-151.
- RIVIÈRE, V. (2005) : « Aujourd'hui nous allons travailler sur... Quelques aspects praxéologiques des interactions didactiques » in *Le Français dans le monde – Recherches et application*, (no. spécial), CLÉ International, p. 90-104.
- RIVIÈRE, V. (2010) : « Faire l'expérience de l'interaction didactique : le point de vue d'une enseignante de FLE » in *Colloque International « Spécificités et diversité des interactions didactiques : disciplines, finalités, contextes »* ICAR, Université Lyon 2, INRP, CNRS, 24-26 juin 2010, Lyon.
- ROULET, E. *et al.* (2001) : *Un modèle et un instrument d'analyse de l'organisation du discours*, Peter Lang, Editions scientifiques européennes, Berne.
- ROVENȚA-FRUMUȘANI, D. (2004) : *Analiza discursului*, Ed. Tritonic, București.
- ROVENȚA-FRUMUȘANI, D. (2004) : *La sémiotique du discours scientifique*, Ed. Științifică, București.
- SEARLE, J. (1982) : *Sens et expression – études de théorie des actes du langage*, Paris, Minuit.
- SEARLE, J. (1969) : *Speech acts*, Cambridge University Press.
- SOARES DA ROCHA, D. O. (1996) : « La fiction dans le cadre de l'interaction didactique » in F. Cicurel, E. Blondel (éds.), *La construction interactive des discours de la classe de langue, Les Carnets du Cediscor*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, p. 61-71.
- VAN DIJK, T. ; (1979) : *Les textes de l'enfermement*, communication au «Colloque sur l'enfermement», organisé par la „Maison Descartes”, Amsterdam.
- TRAVERSO, V. (1999) : *L'analyse des conversations*, Coll. Linguistique, Nathan, Paris.
- VASSEUR, M., T. (2005) : *Rencontres de langues, Question(s) d'interaction*, Paris, Éditions Didier.

VÂLCU, A. (2004) : « Construirea relației interpersonale în interacțiunea didactică » in *Ipostaze ale interacțiunii*, Editura Alma Mater, Bacău, p.71-92.

VION, R. (1992) : *La communication verbale : analyse des interactions*, Paris, Hachette.

VION, R. (1996) : « L'analyse des interactions verbales » in F. Cicurel, E. Blondel (éds.), *La construction interactive des discours de la classe de langue, Les Carnets du Cediscor*, Presses de la Sorbonne Nouvelle, p. 19-32.

Dicționare :

CHARAUDEAU, P., MAINGUENEAU, D. (2002) : *Dictionnaire d'analyse du discours*, Seuil, Paris

GALLISON, R., COSTE D. (sous la direction de), (1976): *Dictionnaire de didactique des langages*, Paris, Hachette.

Le Petit Larousse illustré (2008), Larousse, Paris.

Le Petit Robert de la langue française (2010), Paris.

Programe școlare și manuale :

Programă școlară pentru clasele a V-a – a VIII-a, Limba franceză, Limba modernă 2, aprobată prin Ordin al ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 3458/09.03.2004, disponible en ligne sur le site :

<http://www.edu.ro/index.php/articles/curriculum/c543+587++552/>

Programă școlară pentru clasa a IX-a, Limba franceză, Limba modernă 2, Ciclul inferior al liceului, aprobată prin Ordin al ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 3458/09.03.2004, disponible en ligne sur le site:

<http://www.edu.ro/index.php/articles/curriculum/c556+587==681/>

Programă școlară pentru clasa a X-a, Limba franceză, Limba modernă 2, Ciclul inferior al liceului, aprobată prin Ordin al ministrului educației, cercetării și tineretului nr. 3410/16.03.2009, 3411/16.03.2009 și 3412/16.03.2009, disponible en ligne sur le site:

<http://www.edu.ro/index.php/articles/curriculum/c556+587++581/>

Programe școlare pentru ciclul superior al liceului, clasele a XI-a – a XII-a, Limba franceză, (filiera teoretică, toate profilurile și specializările; filiera vocațională, toate profilurile și

specializările), aprobată prin ordin al ministrului nr. 3410 / 07.03.2006, disponible en ligne sur le site: <http://www.edu.ro/index.php/articles/curriculum/c556+587++582/>

AUGÉ, H. et al. (2005) : *Tout va bien ! – méthode de français, niveaux A1 – A2*, CLE International.

BARFÉTY, M., BEAUJOUIN, P. (2004) : *Compréhension orale – compétences A1, A2*, CLE International.

GROZA, D. et al. (2008) : *Limba franceză – Limba modernă 2, Manual pentru clasa a IX-a*, Editura Corint, București.

PĂUȘ, V. et al. (2006) : *Limba franceză – Limba modernă 2, Manual pentru clasa a IX-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Site-uri Internet :

<http://www.revues.org>

<http://www.icar.univ-lyon2.fr/membres/arabatel>

<http://www.patrick-charaudeau.com/Le-contrat-de-communication-dans.html>

<http://www.persee.fr>

<http://www.erudit.org>

<http://www.cavi.univ-paris3.fr/ilpga/ed/dr/dr/c/>